

“ILMIY TAFAKKUR VA ZAMONAVIY TADQIQOTLAR: MUAMMOLAR, YECHIMLAR VA ISTIQBOLLAR” MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY KONFERENSIYASI
Qabul qilindi: 3-sentabr 2026-yil • Ma’qullandi: 9-sentabr 2026-yil • Nashr qilindi: 10-sentabr 2026-yil

HUDUDIY IQTISODIY O‘SISHNI TA’MINLASHDA XALQARO SAVDO ALOQALARINI BOSHQARISHNING NAZARIY YONDASHUVLARI (NAMANGAN VILOYATI MISOLIDA)

Isroilova Manzuma Musoxon qizi
Namangan shahar 1-son texnikum o‘qituvchisi
isroilovamanzuma298@gmail.com

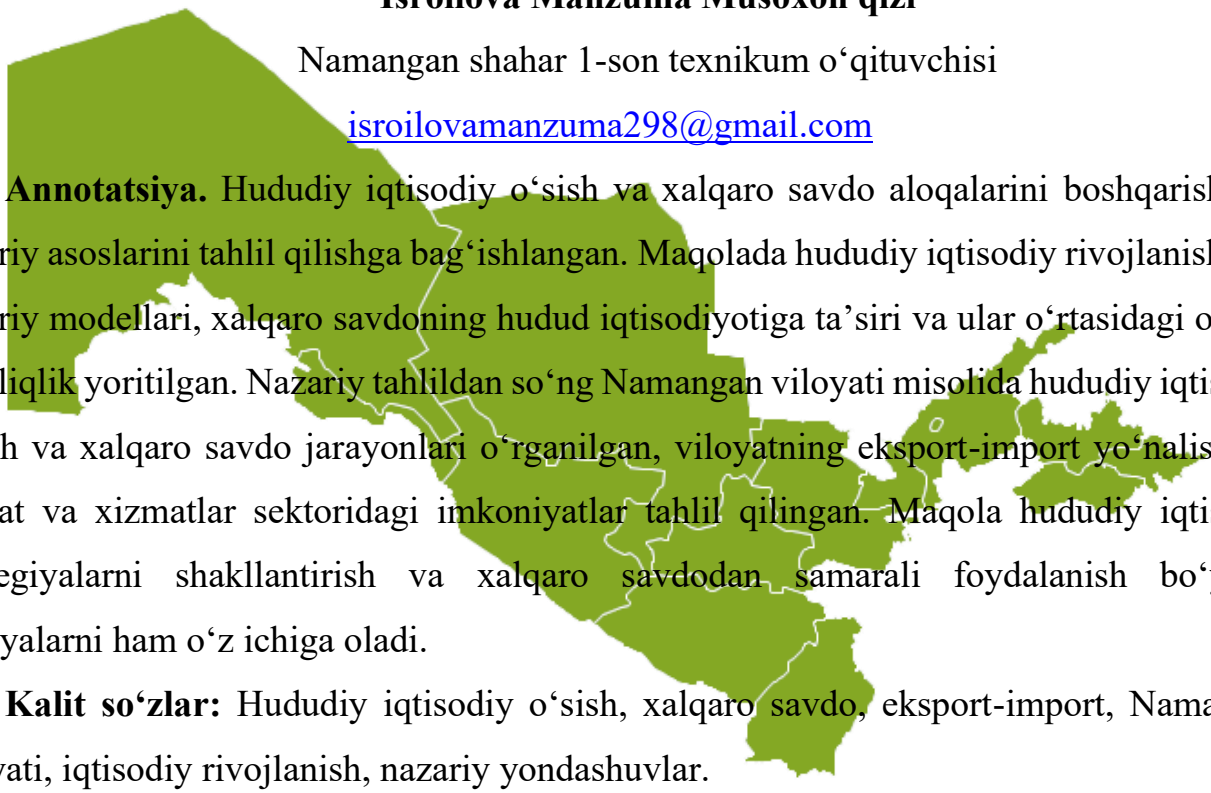

Annotatsiya. Hududiy iqtisodiy o‘sish va xalqaro savdo aloqalarini boshqarishning nazariy asoslarini tahlil qilishga bag‘ishlangan. Maqolada hududiy iqtisodiy rivojlanishning nazariy modellari, xalqaro savdoning hudud iqtisodiyotiga ta’siri va ular o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik yoritilgan. Nazariy tahlildan so‘ng Namangan viloyati misolida hududiy iqtisodiy o‘sish va xalqaro savdo jarayonlari o‘rganilgan, viloyatning eksport-import yo‘nalishlari, sanoat va xizmatlar sektoridagi imkoniyatlar tahlil qilingan. Maqola hududiy iqtisodiy strategiyalarni shakllantirish va xalqaro savdodan samarali foydalanish bo‘yicha tavsiyalarni ham o‘z ichiga oladi.

Kalit so‘zlar: Hududiy iqtisodiy o‘sish, xalqaro savdo, eksport-import, Namangan viloyati, iqtisodiy rivojlanish, nazariy yondashuvlar.

Kirish

Hududiy iqtisodiy o‘sish zamonaviy iqtisodiyotning eng muhim masalalaridan biri hisoblanadi. Bu tushuncha hududning ishlab chiqarish quvvati, daromad darajasi, ish bilan ta’minlanish va aholi turmush sharoitlarini yaxshilash bilan bog‘liq bo‘lgan jarayonlarni o‘z ichiga oladi. Hududiy iqtisodiy o‘sishning sur’atlari hududdagi resurslardan samarali foydalanish, infratuzilma rivoji va sanoat-sanoatlashtirish darajasi bilan bevosita bog‘liq. Shu nuqtai nazardan, hududiy rivojlanish bilan xalqaro savdo o‘rtasidagi munosabatlarni o‘rganish ilmiy va amaliy jihatdan katta ahamiyatga ega. Xalqaro savdo esa hududlarning global iqtisodiyotga integratsiyalashuvi, yangi texnologiyalar, tajriba va kapital jalb qilish

imkoniyatini yaratadi. Shu bilan birga, xalqaro savdo hududlarning ichki bozorini kengaytirish, eksport salohiyatini oshirish va raqobatbardoshligini yaxshilashga xizmat qiladi. Shunday qilib, hududiy iqtisodiy o‘sish va xalqaro savdo jarayonlarini birgalikda tahlil qilish hududiy siyosatni shakllantirishda muhim ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi [1].

Hududiy iqtisodiy o‘sish nazariyasi klassik va neoklassik iqtisodiyot maktablari tomonidan ishlab chiqilgan g‘oyalar asosida shakllangan. Bu yondashuvlar hududlar o‘rtasidagi resurslar taqsimoti, ishlab chiqarish samaradorligi va ish bilan ta’minlanishni tahlil qiladi. Zamonaviy tadqiqotlar hududiy rivojlanish omillarini kengaytirib, innovatsiyalar, infratuzilma va xalqaro savdo aloqalarini asosiy determinant sifatida ko‘rsatadi. Shu nuqtai nazardan, hududiy o‘sish sur’atlarini oshirish va barqaror rivojlanishni ta’minlashda xalqaro savdo faoliyati muhim omil hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, eksportga yo‘naltirilgan sanoat sektori va rivojlangan hududlar xalqaro savdodan sezilarli darajada foyda ko‘radi, bu esa ularning iqtisodiy o‘sish sur’atlarini oshiradi. Shu sababli, xalqaro savdoni tahlil qilish va hududiy iqtisodiy rivojlanishga ta’sirini o‘rganish ilmiy jihatdan zarur hisoblanadi [2].

Hududiy iqtisodiy o‘sish va xalqaro savdo o‘rtasidagi munosabatlarni o‘rganish amaliy jihatdan aniq misollarda namoyon bo‘ladi. Masalan, Namangan viloyati sanoat, qishloq xo‘jaligi va xizmatlar sohalarida barqaror rivojlanish sur’atlariga ega. Viloyatning eksport-import faoliyati ham iqtisodiy o‘sish bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, mahalliy sanoat va xizmat ko‘rsatish tarmoqlarining xalqaro bozorga kirish imkoniyatini yaratadi. Shu nuqtai nazardan, Namangan viloyati misolida hududiy iqtisodiy o‘sish va xalqaro savdo aloqalarini tahlil qilish hududning iqtisodiy strategiyalarini ishlab chiqishda ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, transport infratuzilmasi, eksport salohiyati va ichki bozor imkoniyatlari xalqaro savdoni rivojlantirishni ta’minlaydi. Bu esa hududiy siyosatni shakllantirish va strategik rejalar ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega [3].

Nazariy tahlillar hududiy iqtisodiy o‘sish va xalqaro savdo o‘rtasidagi munosabatlarni bir nechta yondashuvlar orqali o‘rganish mumkinligini ko‘rsatadi. Makroiqtisodiy yondashuv hududning yalpi hududiy mahsuloti, investitsiya oqimlari va ish bilan ta’minlanish darajasini o‘rganadi, mikroiqtisodiy yondashuv esa hududdagi korxonalar,

ularning eksport-import faoliyati va bozor ulushlarini tahlil qiladi. Shu bilan birga, xalqaro savdo nazariyasi hududlararo ta’sirlarni, komparativ ustunlik va integratsiya jarayonlarini o‘rganadi. Hududiy iqtisodiy o‘sishning barqarorligini ta’minlash uchun xalqaro savdo mexanizmlarini to‘g‘ri tashkil etish va eksport-import faoliyatini rivojlantirish zarur. Bu esa hududiy strategiyalarni shakllantirishda ilmiy asos yaratadi [4]

Hududiy iqtisodiy o‘sish va xalqaro savdo aloqalarining nazariy asoslarini tadqiq etish, shuningdek, Namangan viloyati misolida ularning o‘zaro ta’sirini tahlil qilishdir. Tadqiqot natijalari hududiy iqtisodiy siyosat va xalqaro savdoni rivojlantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi. Shu bilan birga, maqola hududiy iqtisodiy o‘sishning nazariy modellari, xalqaro savdoning iqtisodiy ta’siri va hududiy integratsiya jarayonlarini ilmiy jihatdan yoritadi. Bu nafaqat ilmiy jamoatchilik, balki hududiy rivojlanish strategiyalarini ishlab chiquvchilar uchun ham muhim ahamiyatga ega bo‘ladi.

Namangan viloyatida hududiy iqtisodiy o‘sish va xalqaro savdo ko‘rsatkichlarini umumlashtirib beradi. Ushbu jadval hududiy iqtisodiy rivojlanish va xalqaro savdo aloqalari o‘rtasidagi munosabatlarni vizual tarzda ko‘rsatish uchun tuzilgan. Jadvalda viloyatning yalpi hududiy mahsuloti, sanoat, qishloq xo‘jaligi va xizmatlar sektorlari hajmi, shuningdek eksport va import ko‘rsatkichlari aks ettirilgan. Bundan tashqari, xalqaro savdo salohiyati va ish bilan ta’minlanish darajasi kabi muhim indikatorlar ham kiritilgan. Ushbu ko‘rsatkichlar hududning iqtisodiy barqarorligi, ishlab chiqarish imkoniyatlari va global bozorga integratsiyalashuv darajasini baholash imkonini beradi. Jadval ma’lumotlaridan ko‘rinib turibdiki, Namangan viloyati eksport va import orqali hududiy iqtisodiy o‘sishni qo‘llab-quvvatlayotgan hududlardan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, ishlab chiqarish va xizmatlar sektorining ulushi hududning iqtisodiy strukturasi va bozor imkoniyatlarini yanada yaqqol ko‘rsatadi. Jadval ma’lumotlari maqolada keltirilgan nazariy asoslar bilan birlashtirilganda, hududiy iqtisodiy o‘sish va xalqaro savdoning o‘zaro ta’sirini tushunishda qulay vosita bo‘lib xizmat qiladi. (1-jadval).

1-jadval.

Namangan viloyatida hududiy iqtisodiy o‘sish va xalqaro savdo ko‘rsatkichlari (2023 y.)

Ko‘rsatkichlar	Miqdor/foiz	Izohlar
Yalpi hududiy mahsulot (YHM)	15,2 trln. so‘m	Hudud iqtisodiy hajmi [Namangan viloyati statistika hisobotlari, 2023]
Sanoat ishlab chiqarish hajmi	5,8 trln. so‘m	Ishlab chiqarish sektori ulushi YHMda ~38%
Qishloq xo‘jaligi mahsulotlari hajmi	4,1 trln. so‘m	Asosiy qishloq xo‘jaligi mahsulotlari (paxta, meva, sabzavot)
Xizmatlar sektori hajmi	5,3 trln. so‘m	Savdo, transport va moliyaviy xizmatlar
Eksport hajmi	1,2 mlrd. USD	Asosiy mahsulotlar: paxta tolasi, meva-sabzavotlar
Import hajmi	0,9 mlrd. USD	Asosiy mahsulotlar: texnika va ishlab chiqarish uskunalari
Xalqaro savdo salohiyati ulushi	14%	YHMga nisbatan eksport-import umumiy hajmi
Ish bilan ta’minlanish darajasi	96%	Aholi ish bilan ta’minlangan, hududiy iqtisodiy barqarorlik ko‘rsatkichi

Manba: Namangan viloyati statistika boshqarmasi, Viloyat iqtisodiy rivojlanish hisobotlari asosida muallif ishlanmasi

Jadvaldagi ma’lumotlarga ko‘ra, Namangan viloyatining yalpi hududiy mahsuloti (YHM) 15,2 trln. so‘mni tashkil etadi va hududiy iqtisodiy barqarorlik darajasini ko‘rsatadi. Sanoat sektori YHMning 38% ni tashkil qilib, hududning ishlab chiqarish salohiyatini ta’kidlaydi, bu esa eksport hajmini oshirish va xalqaro savdoda raqobatbardosh bo‘lish imkonini beradi. Qishloq xo‘jaligi sektori esa 4,1 trln. so‘m bilan viloyat iqtisodiyotida asosiy o‘rinlardan birini egallaydi, chunki viloyat meva-sabzavot va paxta ishlab chiqarish bo‘yicha mamlakat bo‘yicha yetakchi hisoblanadi. Xizmatlar sektori, jumladan savdo, transport va moliyaviy xizmatlar, 5,3 trln. so‘m bilan hudud iqtisodiyotida muhim rol o‘ynaydi va ish bilan ta’minlanish darajasining yuqoriligi (96%) bilan birgalikda hududning barqaror o‘sishini ta’minlaydi. Shu ma’lumotlar Namangan viloyatining hududiy iqtisodiy o‘sish va xalqaro savdo aloqalarida sezilarli salohiyatga ega ekanini ko‘rsatadi.

Eksport hajmi 1,2 mlrd. USDni tashkil qilishi va import hajmi 0,9 mlrd. USD bo‘lishi viloyatning xalqaro savdo faoliyati ijobiy ekanligini bildiradi. Xalqaro savdo salohiyati ulushi YHMga nisbatan 14% ni tashkil etib, hududning global bozorga integratsiyalashuvi

darajasini ko‘rsatadi. Bu esa eksportga yo‘naltirilgan sanoat tarmoqlari va qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini rivojlantirish orqali hudud iqtisodiyotining barqaror o‘sishiga hissa qo‘shadi. Shu bilan birga, ishlab chiqarish va xizmatlar sektori hajmi, ish bilan ta’minlanish darajasi va eksport-import ko‘rsatkichlari birgalikda hududiy iqtisodiy o‘sish va xalqaro savdoning o‘zaro bog‘liqligini tasdiqlaydi. Natijada, Namangan viloyatining iqtisodiy rivojlanish strategiyasida xalqaro savdodan samarali foydalanish va eksport salohiyatini oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Xalqaro savdoning Namangan viloyati hududiy iqtisodiy o‘sishiga ko‘rsatadigan asosiy ta’sir yo‘nalishlarini tizimli ravishda aks ettiradi. Ushbu jadval hududiy iqtisodiy rivojlanish va xalqaro savdo o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni nazariy yondashuvlar asosida ochib berish maqsadida tuzilgan. Unda xalqaro savdo orqali ishlab chiqarish hajmining kengayishi, bandlik darajasining oshishi, investitsiya oqimlarining faollashuvi va texnologik yangilanish jarayonlari qanday shakllanishi yoritilgan. 2-jadvalda keltirilgan ma’lumotlar hududning eksportga yo‘naltirilgan tarmoqlari va import orqali zamonaviy texnologiyalarni jalb etish imkoniyatlari hududiy iqtisodiy o‘sishga qanday ta’sir ko‘rsatishini ko‘rsatadi. Shuningdek, xalqaro savdoning hududiy raqobatbardoshlikni oshirish, infratuzilmani rivojlantirish va iqtisodiy integratsiyani kuchaytirishdagi roli ham alohida ta’kidlangan. Mazkur jadval maqolada ilgari surilgan nazariy qarashlarni amaliy jihatdan asoslashga xizmat qiladi hamda Namangan viloyatining xalqaro savdo orqali barqaror hududiy iqtisodiy o‘sishga erishish imkoniyatlarini baholash uchun muhim analitik vosita hisoblanadi.

2-jadval.

Xalqaro savdoning Namangan viloyati hududiy iqtisodiy o‘sishiga ta’sir yo‘nalishlari

Ta’sir yo‘nalishlari	Xalqaro savdo orqali namoyon bo‘lishi	Hududiy iqtisodiy o‘sishga ta’siri
Ishlab chiqarish	Eksportga yo‘naltirilgan sanoat va qishloq xo‘jaligi mahsulotlari hajmining oshishi	YHM hajmining o‘sishi, ishlab chiqarish quvvatlaridan samarali foydalanish
Bandlik	Eksportchi korxonalar va logistika sohasida yangi ish o‘rinlari yaratilishi	Ishsizlik darajasining pasayishi, aholi daromadlarining oshishi

Investitsiyalar	Tashqi savdo orqali xorijiy investitsiyalarni jalb qilish	Texnologik yangilanish va ishlab chiqarish samaradorligining oshishi
Texnologiyalar	Import orqali zamonaviy texnika va uskunalarning kirib kelishi	Mehnat unumdorligining oshishi
Hududiy raqobatbardoshlik	Xalqaro bozorlarga chiqish orqali mahsulot sifati va standartlarning yaxshilanishi	Hududning global iqtisodiyotdagi o‘rni mustahkamlanishi
Infratuzilma	Savdo hajmining oshishi natijasida transport va logistika infratuzilmasining rivojlanishi	Hududiy iqtisodiy integratsiyaning kuchayishi

Manba: Namangan viloyati iqtisodiy rivojlanish ma’lumotlari asosida muallif ishlanmasi

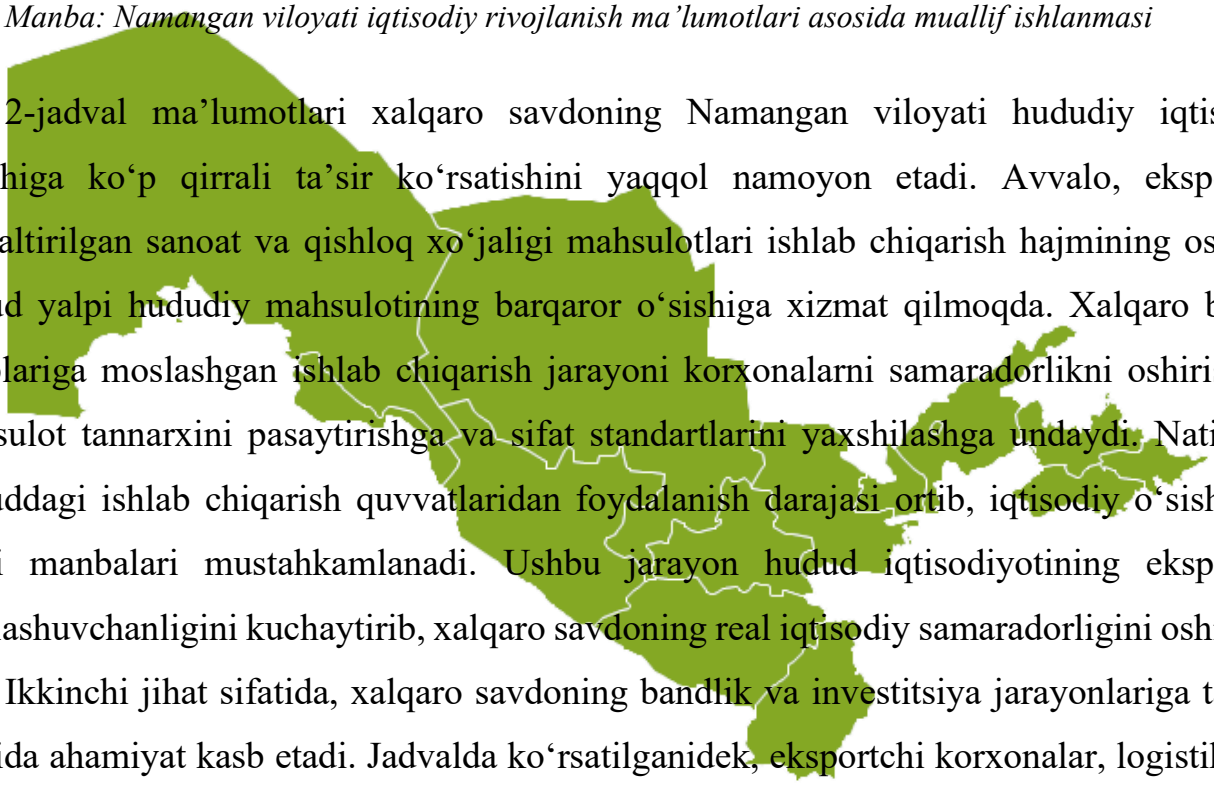

2-jadval ma’lumotlari xalqaro savdoning Namangan viloyati hududiy iqtisodiy o‘sishiga ko‘p qirrali ta’sir ko‘rsatishini yaqqol namoyon etadi. Avvalo, eksportga yo‘naltirilgan sanoat va qishloq xo‘jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish hajmining oshishi hudud yalpi hududiy mahsulotining barqaror o‘sishiga xizmat qilmoqda. Xalqaro bozor talablariga moslashgan ishlab chiqarish jarayoni korxonalarni samaradorlikni oshirishga, mahsulot tannarxini pasaytirishga va sifat standartlarini yaxshilashga undaydi. Natijada, hududdagi ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish darajasi ortib, iqtisodiy o‘sishning ichki manbalari mustahkamlanadi. Ushbu jarayon hudud iqtisodiyotining eksportga moslashuvchanligini kuchaytirib, xalqaro savdoning real iqtisodiy samaradorligini oshiradi.

Ikkinchi jihat sifatida, xalqaro savdoning bandlik va investitsiya jarayonlariga ta’siri alohida ahamiyat kasb etadi. Jadvalda ko‘rsatilganidek, eksportchi korxonalar, logistika va xizmat ko‘rsatish sohalarining rivojlanishi yangi ish o‘rinlari yaratilishiga olib keladi. Bu esa aholi daromadlarining oshishi va ijtimoiy barqarorlikning mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, xalqaro savdo orqali xorijiy investitsiyalarni jalb etish imkoniyatlarining kengayishi ishlab chiqarishning texnologik yangilanishiga zamin yaratadi. Zamonaviy texnika va uskunalarning import qilinishi mehnat unumdorligini oshirib, hudud iqtisodiyotining raqobatbardoshligini kuchaytiradi.

Uchinchi jihatdan, xalqaro savdoning hududiy infratuzilma va raqobatbardoshlikni rivojlantirishdagi roli muhim hisoblanadi. Savdo hajmining oshishi transport, logistika va bojxona infratuzilmasini takomillashtirish zaruratini yuzaga keltiradi, bu esa hududiy iqtisodiy integratsiyani kuchaytiradi. Xalqaro bozorlarga chiqish orqali mahsulot sifati va

ishlab chiqarish standartlarining yaxshilanishi hududning global iqtisodiyotdagi mavqeini mustahkamlaydi. Natijada, xalqaro savdo Namangan viloyatining uzoq muddatli hududiy iqtisodiy o‘sishini ta’minlovchi strategik omil sifatida namoyon bo‘ladi.

Birinchi navbatda, olib borilgan tadqiqot natijalari hududiy iqtisodiy o‘sish va xalqaro savdo o‘rtasida uzviy va barqaror bog‘liqlik mavjud ekanini ko‘rsatdi. Nazariy yondashuvlar tahlili shuni tasdiqladiki, xalqaro savdo hududlarning iqtisodiy rivojlanishida asosiy drayverlardan biri bo‘lib, ishlab chiqarish hajmining kengayishi, resurslardan samarali foydalanish va bozor imkoniyatlarining oshishiga xizmat qiladi. Xususan, eksport-import jarayonlari hududiy iqtisodiyotning ochiqlik darajasini belgilab, uning global iqtisodiyotga integratsiyalashuvini tezlashtiradi.

Ikkinchidan, hududiy iqtisodiy o‘sishning barqarorligi faqat ichki resurslarga tayanish bilan cheklanmay, tashqi iqtisodiy aloqalarning samarali tashkil etilishi bilan ham bevosita bog‘liqdir. Xalqaro savdo orqali texnologiyalar, kapital va ilg‘or boshqaruv tajribalarining kirib kelishi hudud iqtisodiyotining modernizatsiyasini ta’minlaydi. Bu jarayon ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, mahsulot sifatini yaxshilash va hududning raqobatbardoshligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Uchinchidan, Namangan viloyati misolida xalqaro savdoning hududiy iqtisodiy o‘sishga ta’siri aniq namoyon bo‘layotganini ko‘rsatadi. Viloyat iqtisodiyotida sanoat, qishloq xo‘jaligi va xizmatlar sektorlarining rivojlanishi eksport-import faoliyati bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, bu hududiy yalpi mahsulot hajmining oshishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Shuningdek, xalqaro savdo orqali yangi ish o‘rinlarining yaratilishi va aholi daromadlarining o‘sishi hududiy ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta’minlamoqda.

To‘rtinchidan, xalqaro savdoning hududiy infratuzilmani rivojlantirish va iqtisodiy integratsiyani kuchaytirishdagi roli alohida ta’kidlanadi. Transport, logistika va bojxona tizimlarining takomillashuvi savdo hajmining oshishiga zamin yaratadi va hududning investitsiyaviy jozibadorligini kuchaytiradi. Bu esa hududiy iqtisodiy siyosatni ishlab chiqishda xalqaro savdo omillarini inobatga olish zarurligini ko‘rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, hududiy iqtisodiy o‘sishni ta’minlashda xalqaro savdo aloqalarini rivojlantirish strategik ahamiyatga ega. Namangan viloyati misolida o‘tkazilgan

tahlillar shuni ko‘rsatadiki, eksport salohiyatini oshirish, importni diversifikatsiya qilish va xalqaro bozorlarga integratsiyani chuqurlashtirish hududning uzoq muddatli iqtisodiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Ushbu xulosalar hududiy iqtisodiy siyosat va rivojlanish strategiyalarini takomillashtirishda ilmiy-amaliy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Todaro, M. P., & Smith, S. C. Economic Development. 12th ed. Pearson, 2020.

2. Barro, R. J., & Sala-i-Martin, X. Economic Growth. MIT Press, 2004.

3. Krugman, P., Obstfeld, M., & Melitz, M. International Economics: Theory and Policy. 11th ed. Pearson, 2018.

4. Fujita, M., Krugman, P., & Venables, A. The Spatial Economy: Cities, Regions, and International Trade. MIT Press, 2001.

5. Porter, M. E. The Competitive Advantage of Nations. Free Press, 1990.

6. Namangan viloyati statistika boshqarmasi ma’lumotlari

